Dood doet Leven - ruimte voor aaseters

Bart Beekers (ARK Natuurontwikkeling), Veldwerkplaats 4 juli 2018

Dood doet Leven - ruimte voor aaseters

Inhoud

- Introductie (filmpje)
- Levensgemeenschap dode dieren
- Huidige situatie: ontbreken van grote dode dieren
- Dood doet Leven in Limburg: ervaringen, resultaten
- Buitenlandse ervaringen (partners Dood doet Leven)
- Ruimte voor aaseters: beheer en beleid

- jaren ’70: angst voor dood hout, ‘gevaar boomziektes’
- bossen werden letterlijk aangeharkt

Foto: Zonienwoud (B) - Dirk Raes, ANB

- dood hout nu geaccepteerd
- enorme impuls voor de biodiversiteit

dode dieren ook van groot belang voor de biodiversiteit

Dood doet leven de natuur van dode dieren

Categorieën aaseters

- obligate aaseters → afhankelijk van kadavers
- secundaire aaseters → indirecte aaseters
- afvaleters, reguliere bezoekers
- kadavergasten → incidentele bezoekers

raaf

steenuil

gehakkelde aurelia

- voeden zich met het dode organische materiaal van een kadaver (aaskevers, gieren)
- parasiteren of prederen op organismen die op kadavers leven (jagende spinnen & loopkevers, steenuil die maden eet)
- soorten die naast kadavers allerlei soorten organisch afval eten (zeearend, wild zwijn, vos, kraai)
- koolmees, muizen, mineralen drinkende vlinders

Huidige situatie:

- wilde herbivoren vervangen door landbouwdieren *(vallen onder destructiewetgeving opgenomen in Verordening EG nr. 1069/2009)*

Huidige situatie:

- wilde (hoef)dieren vallen buiten destructiewetgeving. Mogen in de natuur blijven liggen. Echter:

- populatiebeheer wilde hoefdieren
- verwijdering en destructie van aangereden wilde dieren
- beperkte verspreiding grote hoefdieren

- 25 jaar natuurontwikkeling
- tijd voor herstel natuurlijke cyclus van leven en dood

Wat vindt het publiek?

- 2008: start dooddoetleven
- webcam & website (www.dooddoetleven.nl)
- verkeersslachtoffers (ree) terug in de natuur
- enthousiaste reacties op de beelden

Steenmarters

Interessant gedrag: steenuil foerageert op maden

Dood doet Leven in Limburg

Ruimte voor aaseters (2012-2015)

- ruimte voor aas en faciliteren terugkeer aaseters: opstart voorbeeldgebieden

- welke zoogdieren en vogels profiteren van de locaties? → monitoring mbv cameravallen

- 6-8 gebieden in 2012-2015

Dood doet Leven in Limburg

- samenwerking met natuurorganisaties, wildbeheerders, dierenambulances, natuurgidsen
- aangereden dieren, afschot (o.a. ree, wild zwijn)
- aandacht in de media, lezingen, cursussen, excursies

DE KRACHT VAN... de opruimers

Het is met dode herten, zwijnen en Schotse hooglanders net als met dode bomen: het zijn natuurgebiedjes waar het barst van het leven. Kleine en grote dieren ruimen kadavers in *no time* op.

Schotse hooglander

ekster

vos

mestkevers

Van heinde en verre

Kevers en vliegen komen van heinde en verre op een dood dier af. Juist ook insecten die voor hun voortplanting afhankelijk zijn van grote kadavers. Nu boswachters ze niet altijd meer weghalen, duiken verdwenen en zeldzame

ALS VLIEGEN OP DE STROOP

Vrijwel meteen nadat een groot dier sterft, komen er aaseters

zal ook voor deze dieren het verschil kunnen maken. Voorbeelden uit de afgelopen jaren zijn de vale gieren die boven Zeeuws-Vlaanderen, Noord-Brabant en Friesland opduiken, de vale gier van de Sint Pietersberg tussen Luik en Maastricht en monniksgier 'Carmen' in de Oostvaardersplassen.

Op www.dooddoetleven.nl vindt u meer informatie over de rol van dode dieren in de natuur. Filmpjes en foto's brengen de kadavergemeenschap in beeld en laten zien hoe verrassend deze kan zijn. Ook www.dooddoetleven.be biedt een kijkje in de keuken.

ARK · Kempen en Maasland · Natuur en Bos · Limburgse Landschappen · Stichting het Limburgse Landschap · Natuurmonumenten · Postcode Loterij · Vereniging Vlaamse Natuur Nederland · Europese Unie · provincie limburg · Platteland in beweging · NICC INCC · Natuurmonumenten

COLOFON ARK Natuurontwikkeling, Juli 2012 | TEKST EN SAMENSTELLING Hettie Meertens, Bart Beekers en Marieke Reisinger | FOTOGRAFIE Bart Beekers, Han Bouwmeester, David Dohnal, Leo Linnartz en Dirk Raes ILLUSTRATIE Jeroen Helmer | VORMGEVING Franka van Loon

EIS-werkgroep aaskevers

- Excursies en cursussen i.s.m. Stichting Ark

Ruimte voor aas(fauna) in het natuurbeheer

Zonder dood, minder leven

entomologische berichten

- Onderzoek: Oostvaardersplassen, Korenburgerveen, Meinweg, ...

Boktorren determineren

Zoek op naam

Zoek op kenmerken

Resultaten cameravalonderzoek - februari 2015 (B/NL)

Nr.	Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aas	Insekten	Haren
	Zoogdieren				
1	Bosmuis	*Apodemus sylvaticus*	1	1	
2	Hond	*Canis lupus familiaris*	1		
3	Egel	*Erinaceus europaeus*	1	1	
4	Huiskat	*Felis silvestris catus*	1		
5	Wilde kat	*Felis silvestris silvestris*	1		
6	Steenmarter	*Martes foina*	1		
7	Das	*Meles meles*	1	1	
8	Bunzing	*Mustela putorius*	1		
9	Bruine rat	*Rattus norvegicus*	1	1	
10	Rode eekhoorn	*Sciurus vulgaris*			1
11	Wild zwijn	*Sus scrofa*	1	1	
12	Vos	*Vulpus vulpus*	1	1	
	Vogels				
1	Blauwe reiger	*Ardea cinerea*	1		
2	Steenuil	*Athene noctua*		1	
3	Buizerd	*Buteo buteo*	1		
4	Raaf	*Corvus corax*	1	1	1
5	Zwarte kraai	*Corvus corone corone*	1	1	1
6	Grote bonte specht	*Dendrocopus major*	1	1	
7	Roodborst	*Erithacus rubecula*	1	1	
8	Gaai	*Garrulus glandarius*	1		
9	Vale gier	*Gyps fulvus*	1		
10	Zwarte wouw	*Milvus migrans*	1		
11	Rode wouw	*Milvus milvus*	1		
12	Koolmees	*Parus major*	1	1	1
13	Tjiftjaf	*Phylloscopus collybita*		1	
14	Ekster	*Pica pica*	1		
15	Boomklever	*Sitta europaea*		1	
16	Spreeuw	*Sturnus vulgaris*		1	
17	Merel	*Turdus merula*		1	
18	Koperwiek	*Turdus iliacus*		1	

Rode eekhoorn verzamelt haren afkomstig van kadaver Das (september 2014) voor (slaap)nest

Aasetergemeenschap (Melickerheide)

ism Bionet Natuuronderzoek

Ook gieren (kunnen) profiteren…

- vale gier juli - augustus 2012 in 2 steengroeves (B/NL)
- langer verblijf wanneer aas beschikbaar

Broedgeval Raaf in Maasduinen

succesvol broedpaar raaf in Limburg sinds 1870

zondag, 08 juni 2014

Deze jong raaf vloog onlangs uit in een natuurgebied van Stichting het Limburgs Landschap in Nationaal Park De Maasduinen [foto Huub Crommentuyn]. Het eerste broedgeval in Limburgs sinds 1870.

Limburgs Landschap blij met broedgeval raaf

Dit jaar vond een broedgeval van de raaf plaats in Nationaal Park de Maasduinen. Minimaal één jong vloog begin juni uit. Het laatste bewezen broedgeval in onze provincie was in 1870 nabij Schinnen in Zuid-Limburg. Dat maakte boswachter Bart van der Linden zondag bekend bij het radioprogramma van Vara's Vroege Vogels. Enige menselijke hulp en grote natuurgebieden maakten de terugkeer van deze grote kraaiachtige makkelijker.

Foerageergedrag raven NP de Maasduinen locaties DDL (dec 2013 t/m mei 2014)

Foerageergedrag raven NP de Maasduinen locaties DDL (dec 2013 t/m mei 2014)

Bron: Wenting & Beekers, 2015

Buitenlandse ervaringen

- gezamenlijk onderzoek (B/D/NL) = >100 soorten vogels en zoogdieren profiteren van aas

Untersuchungsgebiete in Deutschland

Brandenburg:	Lieberoser Heide
	Forstrevier Casel
	Eberswalde
Nordrhein-Westfalen:	Lippeaue
Baden-Württemberg:	Schwäbische Alb

Untersuchungsdesign

Vegetationsentwicklung an einem Kadaver *(Bron: Necros Projekt)*

60S
Bushnell
2014-10-16 11:10:12

In grote kadavers kunnen tienduizenden maden zich ontwikkelen. Deze maden zijn een belangrijk onderdeel van het voedselweb omtrent kadavers. *(Bron: Necros Projekt)*

Maden zijn als voedel zo in trek, dat deze raven liever de bodem omgraven dan aan het kadaver eten. Daarbij is ca. 30 m2 bodem omgewroet.

Ruimte voor aaseters: beheer en beleid

Circle of Life

A new way to support Europe's scavengers

Rewilding Europe

ARK NATURE

Herstel aaseters

- ontwikkelingen prioritaire aaseters NL / EU
  -uitbreiding van raaf, zeearend in NL/D
  -langzame uitbreiding wouwen (wel flinke toename in D)
  -herstel gierenpopulaties (www.birdlife.org)

- veel organismen profiteren van (grote) dode dieren: vereist dit niet meer aandacht in beleid, onderzoek en communicatie?

Faunabeheer

- bestemming “natuur” van % afschot en valwild (ree, hert, wild zwijn) regelen in valwildregeling (terreinbeheerders wijzen gebieden aan)
- uitwerking >2017: Limburg, Noord-Brabant, TBO’s, Landschappen
- voor het vervoer van wettelijk beschermde diersoorten is een ontheffing van de Wet natuurbescherming (Wnb) nodig
- samenwerking aangewezen personen (Wm4 ontheffing Wet wapens en munitie)

Risico's op (verspreiding) dierziekten

- in Nederland instituten (GD, RIVM, CVI) betrokken bij monitoring gehouden (vee) en wilde (hoef)dieren

- monitoring wilde hoefdieren (o.a. wild zwijn) toont geen meldingsplichtige dierziekten (Guldemond e.a. 2015)

Risico's op (verspreiding) dierziekten

- bij soort specifieke ziekten kan tijdelijk afgeweken worden van laten liggen kadavers

- aasetergemeenschap = natuurlijke opruimers

-sterke maagsappen (o.a. gieren) breken bacteriën en virussen af (MKZ, KVP)

-wilde zwijnen: hoge resistentie tegen botulisme (kadavers vissen, watervogels)

Foto 1. Keveronderzoekers bij een kadaver van een Wild zwijn in de Meinweg (foto: Bart Beekers).

Ruimte voor aas(fauna) in het natuurbeheer

Zonder dood, minder leven

Ed Colijn & Bart Beekers

Dood hout hoort thuis in de natuur, omdat het een grote waarde heeft voor de verscheidenheid aan plant- en diersoorten. Maar ook dood dierlijk materiaal kan een belangrijke bijdrage leveren aan deze biodiversiteit. Diverse gewervelde aaseters en meer dan duizend soorten ongewervelden kunnen van en in dit mini-ecosysteem leven. Rond het opzettelijk laten liggen van dode dieren bestaan echter nog diverse onduidelijkheden. Dit artikel biedt een samenvatting van het emotionele, wettelijke en ecologisch kader waarbinnen beheerders zich kunnen bewegen in de omgang met kadavers in hun terreinen en hoopt daarmee een bijdrage te leveren aan de acceptatie van de aanwezigheid van dode dieren in de Nederlandse natuur.

Diverse gewervelde aaseters, waaronder de sinds 2006 in Flevoland broedende Zeearend (*Haliaeetus albicilla*), zo'n 150 soorten vliegen (Huijbregts, pers. med.), circa 750 keversoorten (kader 1), alsmede een gevarieerd gezelschap aan spinnen, hooiwagens, springstaarten, pissebedden, duizendpoten, mijten, vlinders, sprinkhanen, sluipwespen, bijen, hommels, mieren, wantsen en ringwormen (Smith, 1986; van Wielink, 2004; Gu et al., in druk; Colijn, in druk; fig. 1) hebben in meer of mindere mate baat bij een permanent aanbod van kadavers in de natuur. Kleine kadavers van bijvoorbeeld (spits)-muizen en konijnen blijven (uiteraard) al sinds jaar en dag liggen in de natuur. Op het opzettelijk laten liggen van grotere dode dieren zoals Ree (*Capreolus capreolus*), Dam- (*Dama dama*) en Edelhert (*Cervus elaphus*), Wild zwijn (*Sus scrofa*) en met name Paard (*Equus caballus*) of rund (*Bos taurus*) rust nog steeds een vrij groot taboe. Zowel emotioneel als wettelijk bestaan enige obstakels. Eerstgenoemde zijn in de regel subjectief en voor zover objectief grotendeels weerlegd. Daarnaast biedt de wetgeving tegenwoordig diverse mogelijkheden voor het laten liggen van dode dieren.

Emotioneel kader

Dode dieren worden door velen geassocieerd met voor de mens gevaarlijke ziektes. Vooral agrariërs zijn bevreesd voor veeziektes. Diverse dierenbeschermingsorganisaties lijken zich het liefst geheel af te willen sluiten voor de dood in de natuur. De meeste argumenten tegen het laten liggen van kadavers in de natuur zijn echter inmiddels in diverse onderzoeken weerlegd (Groot-Bruinderink et al., 2007; Voedsel en Waren Autoriteit, 2009). Het gevaar voor de mens is op dit ogenblik zeer klein. Bij keveronderzoekers die in Nederland al enige jaren intensief contact hebben met kadavers (foto 1) zijn nooit ziekteverschijnselen opgetreden die verband houden met dit onderzoek (eigen waarnemingen). Volgens de Voedsel en Waren Autoriteit (2009) dient alleen rekening gehouden te worden met aanraking van kadavers en handmond gedrag waarbij men eventueel een parasitaire infectie zou kunnen oplopen. De kans hierop lijkt, gezien het afschrikwek-

Kennishiaten

- invloed van grote kadavers op soortenrijkdom en in welke mate beïnvloed door (on)gewervelden dan wel micro-organismen
- verstoorde nutriëntenbalans zandlandschap: onderzoek rol grote kadavers (WUR)

Grote Kadavers

en hun sleutelrol in de natuur

www.ark.eu/grotekadavers

© Jeroen Helmer / ARK Natuurontwikkeling

Ruimte voor dode dieren maakt de natuur completer - www.dooddoetleven.nl